

Лозовский А.Н., Кузьминская А.А.

Винницкий торгово-экономический институт

Киевского национального торгово-экономического университета

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ В СОВРЕМЕННЫХ РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ ВЕДЕНИЯ ХОЗЯЙСТВА

Аннотация

В статье рассмотрены и предложены основные пути совершенствования системы управления предприятием на современном этапе. Определены ключевые направления реализации этих путей. Также приведен ряд препятствий. **Ключевые слова:** система управления, совершенствование организационной структуры, системный подход к управлению персоналом, управления расходами, управления производственными ресурсами, улучшением системы планирования.

Lozovskii A.N., Kyzminska A.A.

Vinnitsa Trade and Economic Institute Kyiv National Trade and Economic University

FEATURES OF MANAGEMENT ENTERPRISE IN MODERN MARKET CONDITIONS OF MENAGE

Summary

The main ways of improving the basic management system of entrepreneurship in our days' reality are studied and offered. The major directions of these ways are determined. Also the row of obstacles is resulted.

Keywords: control system, perfection of organizational structure, approach of the systems to themanagement by a personnel, management charges, management production resources, improvement of the planningsystem.

УДК 657

БАНКІВСЬКІ РЕЗЕРВИ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, ГЕНЕЗИС ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Малкіна Я.Д.
ТОВ «Юні-Пром»

Поплюйко А.М.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У статті проаналізовано розвиток нормативно-законодавчої бази щодо створення банківських резервів, включаючи останні нововведення та зміни. Розглянуто зарубіжний досвід формування банківських резервів. Крім того, автором представлені напрями формування резервів під активні операції банку для цілей бухгалтерського обліку.

Ключові слова: банківські резерви, класифікація резервів банків, банківське резервування, активні операції банку.

Постановка проблеми. Реалізація монетарної (грошово-кредитної) політики держави здійснюється за допомогою багатьох інструментів. Одним з найважливіших інструментів, що застосовує Центральний банк, є політика обов'язкових резервних вимог. Навіть, невеликі зміни норми обов'язкових банківських резервів, призводять до значних змін в обсягах кредитних вкладень комерційних банків і відчутно впливають на грошову масу.

Необхідність розгляду економічної сутності банківських резервів через генезис їх розвитку обумовили актуальність теми та її своєчасність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування, функціонування та використання банківських резервів є об'єктами досліджень багатьох вчених-економістів та практиків, зокрема: В.П. Бичков, О.В. Бердишева, О.В. Васюренко, А.С.Гальчинський, О.І. Ларіна, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, О.І. Островська, О.М. Петрук, В.М.Столяренко, Р.І. Тиркало. Загальні проблеми правового регулювання формування та використання резервів, щодо банківської системи, були предметом розгляду в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: О.Г.Братка, Л.К. Вороно-

вої, Є.Б.Карманова, В.Л. Кротюка, В.В. Колесника, О.П.Орлюк, С.В. Очкуренка, Г.А. Тосуняна.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас слід вказати на відсутність комплексного дослідження всього кола банківських резервів, створення яких передбачено чинним законодавством України як обов'язкова умова ведення банківської діяльності. Потребують детального вивчення та з'ясування правова природа всіх видів резервів банківської системи, їх регулювання та впровадження.

Мета даної статті полягає в тому, щоб на основі чинних нормативно-правових документів розкрити економічну сутність банківських резервів та розглянути генезис розвитку банківського резервування.

Виклад основного матеріалу. Відомий вчений-економіст, професор В. П. Бичков економічний зміст резервів визначає (як елемент системи економічних відносин) як частину матеріальних або фінансових коштів, які тимчасово виключені із господарського обороту і перебувають в запасі для покриття можливих чи очікуваних витрат чи збитків [1, ст.21-26].

Л.Я. Слобода визначає резервування невід'ємним інструментом регулювання вразливості банків-

ської діяльності до глобальних фінансових ризиків. Нерідко банківський резерв характеризується як частина капіталу, призначена для компенсації збитків за активними операціями банків.

У економічному словнику А.Б. Борисова термін «банківські резерви» формулюється як інструмент банків та інших кредитних інститутів, які вони зобов'язані зберігати як забезпечення своїх операцій відповідно до нормативного обов'язкового резервування [2].

Загалом термін «резерв» походить від латинського *reservo* – зберігати. Енциклопедією банківської справи України резерви визначено як запас чого-небудь на випадок необхідності, частину матеріальних, фінансових ресурсів, тимчасово виключених з обороту, джерело, з якого використовують ресурси, що зберігаються на випадок крайньої необхідності [3, с. 456].

Розгляд наведених в економічній літературі методичних підходів щодо тлумачення економічної сутності банківських резервів свідчить про відсутність чіткої позиції стосовно визначення та класифікації цього об'єкта обліку. На основі порівняння авторських підходів логічно скомбінувати вищевказані тлумачення в таке: банківські резерви – це *невід'ємний інструмент регулювання вразливості банківської діяльності*, які банки зобов'язані зберігати як забезпечення своїх операцій. Вони являють собою запас *матеріальних* чи фінансових ресурсів і призначені для компенсації збитків за активними операціями банку.

На рівні держави резервні вимоги почали застосовуватися в Україні з кінця 80-х років. Держбанк СРСР установив у 1989 р. норму обов'язкових резервів у розмірі 5 % від суми залучених банками коштів. Згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» Національний банк самостійно встановлює норми резервних вимог і види банківських зобов'язань, на які ці вимоги поширюються [4]. Крім того, згідно із законом він має право підвищувати норми обов'язкових резервів для банків, що порушили банківське законодавство. Істотних змін щодо визначення резервних вимог не передбачалося і в законопроекті «Про Національний банк України», прийнятого в той час Верховною Радою України у першому читанні у 1997 р.

Протягом 1991–1993 р. норма резервних вимог встановлювалась для банків України на рівні 10–15 % від суми залучених коштів у національній валюті. Передбачено зберігання резервів на окремих рахунках банків у Національному банку. Диференціація норми проводилася залежно від строків вкладів і вона спрямувалась на стимулювання підвищення якості банківських пасивів з точки зору можливості їх використання як інвестиційного ресурсу. Зокрема, кошти, залучені банками на строк триваліше, ніж три роки, взагалі не підпадали під резервні вимоги. Тим самим НБУ намагався сприяти розширенню можливостей банків щодо збільшення обсягу довгострокових кредитних вкладень в економіку. Проте в умовах гіперінфляції 1992–1993 років, така диференціація не могла сприяти одержанню очікуваного ефекту. Міжбанківські розрахунки виявилися заблокованими, що унеможливило виконання банками розрахункової функції. Тому з метою пом'якшення кризової ситуації Національний банк на початку 1994р. вніс зміни до механізму обов'язкових резервних вимог. Норма резервних вимог була знижена до 15 % від суми залучених банками коштів. До складу обов'язкових резервів зараховувалися залишки готівки в касах комерційних банків, тобто високоліквідні бездохідні активи, зокрема кошти на ра-

хунках банків. Обов'язкові резерви банків були переведені з окремих рахунків, відкритих банкам у Національному банку. Контроль за їх дотримання здійснювався подекадно, що давало можливість використовувати кошти коррахунку для покриття тимчасових касових розривів в межах декади.

Наступні зміни в механізмі обов'язкових резервів відбулися у 1995 р., і знов-таки першопричиною таких змін був інфляційний сплеск 1994 року. Для стимулювання залучення до фінансування дефіциту державного бюджету банків та з метою розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів в Україні, за наполяганням МВФ, Національний банк у 1995 році дозволяє банкам, які на той час були єдиними покупцями на цьому ринку, скорочувати суму обов'язкових резервів на суму придбаних облігацій внутрішньої державної позики. Одночасно НБУ, намагаючись стимулювати кредитну діяльність банків з підтримки більш дешевими ресурсами підприємств реального сектору, дозволяє їм зменшувати обсяги обов'язкових резервів на суму довгострокових інвестиційних кредитів, наданих за рахунок самостійно мобілізованих ресурсів. Проте, як показала практика, для активації інвестиційної діяльності банків такої пільги було недостатньо. І упродовж 1995- початку 1996 років НБУ поступово розширив коло залучених коштів, на які поширювалися резервні вимоги. Але ці норми були відмінені наприкінці 1996 року.

У подальшому удосконалення системи резервних вимог на залучені банками ресурси пов'язане з регулюванням їх структури залежно від валюти, строку та суб'єкта, що здійснює операції у конкретному банку. Вже перед фінансовою кризою 2008–2009 років, включно до 05.12.2008р, норми обов'язкового резервування залучених банками ресурсів диференціювалися за двома критеріями:

- 1) строком залучення;
- 2) валютою залучення.

З 01.02.2009 року змінилися нормативи й критерії обов'язкового резервування залучених банками ресурсів. Вони стали поширюватися тільки на іноземну валюту й диференціюватися за строками їх залучення. Крім того, резервуванню підлягають ресурси, залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів за нормативом 25. За такої політики резервування держава в особі НБУ спрямувала зусилля на більш активне залучення національної валюти в активний економічний оборот країни, що повинно було позитивно позначитися на стані грошового обігу і розширенні обсягів кредитування в національній валюті.

Певні зміни у політиці вимог до резервування відбулись й під час другої хвилі вже згадуваної фінансової-кризи. Із серпня 2009 року постановою НБУ №414 від 21.07.2009 р. визначено вимогу до банків зараховувати на окремий спеціальний рахунок у центральному банку 40% суми обов'язкових резервів, які не можуть використовуватися для проведення банком операцій. Надалі змінювалися вимоги до мінімальної частини зберігання на окремому спеціальному рахунку в НБУ суми обов'язкових резервів. Вже з 1 травня 2010 року ця частка мала становити 100% від суми резервів, сформованих за попередній звітний період. На фоні таких жорстких норм було дозволено банкам зараховувати для покриття обов'язкових резервів придбані ними цільові облігації внутрішньої державної позики із залучення коштів для фінансування підготовки до Євро-2012 у розмірі 100% їх номінальної вартості. Втім, з кінця 2011 року частка зменшилась до 20% від наявної суми у портфелі таких паперів. Зумовило ці

зміни прийняття Постанови НБУ №195 «Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку», введеної в дію з 01.07.2011 року. Політика спрямована на заохочення банків залучати ресурси, по-перше, в національній валюті, по-друге, на більш тривалий термін, оскільки довгострокові ресурси в іноземній валюті мали резервуватися за нормативом 2%, тоді як короткострокові – 6%, а кошти до запитання та на поточних рахунках – 8%. Крім того, з 7 до 8% підвищено нормативні вимоги до резервування коштів вкладів (депозитів) юридичних та фізичних осіб.

Постановою НБУ №195 від 16.06.2011 р фактично прийнято рішення про підвищення нормативних вимог до резервування, що мало на меті зменшити обсяги грошової маси в обігу. За монетарною теорією П. Фрідмана це можна трактувати як допомогу у боротьбі з інфляцією, тобто тактично позитивно сплановане рішення для зростання економіки країни. Проте, посилення нормативних вимог до резервування водночас потенційно призводить до короткочасного скорочення ліквідності і підвищення ставок на одно-двомісячні кредити на ринку МБК, що тягне за собою сповільнення темпів економічного зростання. У посткризовий період проведення більш жорсткої грошово-кредитної політики з метою стримування інфляційного тиску є загальноосвітньою практикою центральних банків багатьох країн світу.

На даний час склалася кількорівнева система регулювання порядку формування та використання резервів під банківські операції. На державному рівні цим займаються національні регулятори, а на загальному – міжнародні регулятори, зокрема Базельський комітет з питань банківського нагляду, створений у 1974 році задля розробки рекомендацій щодо вдосконалення банківського нагляду та уніфікації вимог до фінансового регулювання у різних країнах.

Для спрощення процедури оцінки ризику, зокрема операційного Базельським комітетом, сформовано Положення Базеля I та Базеля II. Вимоги Базеля охоплювали й операційний ризик з крайнім терміном впровадження до кінця 2006 року. Його запровадження перенесено лідерами «Великої 20 (G20)» на термін до кінця 2011 року (за необхідністю). У Базелі 2,5, погодженому у 2009 році, піднімалися питання щодо рівня оцінки ризиків, пов'язаних із секюритизацією та впливом торгового портфеля на

прибутковість банку. Його впровадження передбачалося до 31 грудня 2011 року. Втім, у грудні 2010 р. Базельський комітет переглянув останні версії вимог. Результатом такого перегляду стало розроблення у вересні того ж року Базеля III з додатковими вимогами щодо діяльності банківських установ з поступовим впровадженням із червня 2013 р. Базеля III з метою зміцнення позицій регулювання, нагляду та управління ризиками в банківському секторі. По суті запропоновано нові стандарти капіталу та запроваджено чотири нові коефіцієнти: три з ліквідності та новий з левериджу.

Міжнародні вимоги, нові критерії та коефіцієнти оцінки ризику мають становити основу розробки та впровадження вимог щодо управління останніми, безумовно включаючи і критерії формування резервів банками різного рівня.

Із урахуванням основних положень міжнародних стандартів фінансової звітності та принципів і рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду починаючи з 01.01.2013 року відповідно до статей 7 та 59 ЗУ «Про Національний банк України» набула чинності нова Постанова Національного банку України №23 від 25.01.2012 року «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [5]. Її основна спрямованість – вдосконалення порядку формування резервів за активними банківськими операціями, що, відповідно, призвело до запровадження нових методик розрахунку та формування резервів під активні операції комерційних банків.

Починаючи з 01.01.2013 року Постановою виділено і встановлено нову класифікацію резервів банків України, що представлена в поділі на такі групи резервів:

- резерви за активними операціями банку;
- резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями.

Термін «резерви за активами» трактується як спеціальні (оціночні) резерви. Вони зменшують балансову вартість активів, а необхідність їх формування спричинена зменшенням корисності таких активів.

Активні операції банку являють собою розміщення ним власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання прибутку, забезпечення діяльності та підтримання необхідного рівня ліквідності функціонування.

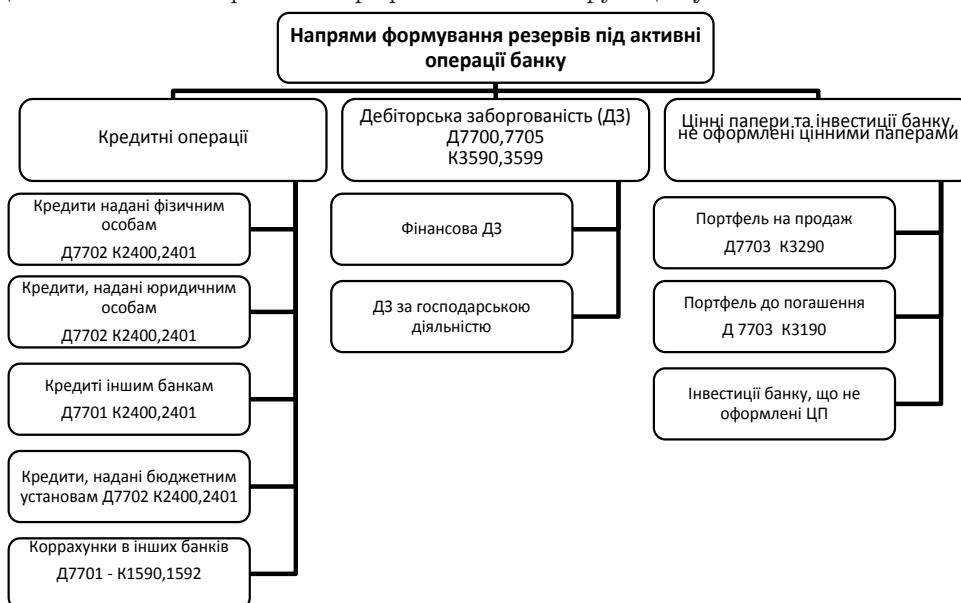

Рис. 1. Класифікація за напрямками формування резервів під активні операції

Класифікація за напрямками формування резервів під активні операції представлена на Рис. 1.

Резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями є забезпеченням їх виконання в майбутньому, що визнається в балансі банку як зобов'язання та свідчить про можливі втрати внаслідок вибуття ресурсів, пов'язаного з виконанням банком таких фінансових зобов'язань.

Висновки і пропозиції. Таким чином, сформована система нормативно-правового регулювання порядку формування резервів комерційних банків на загальному рівні представлена МСБО 9 «Фінансові інструменти», вимогами Базельського комітету (Базель II, III), на державному – Законом України «Про банки та банківську діяльність» та Постановою Національного банку України №23. Вони презентують головні правові та методологічні основи ведення

бухгалтерського обліку формування і використання резервів під активні операції банків України.

Банки формують резерви під можливі втрати при здійсненні кредитних операцій, операцій з дебіторською фінансовою та господарською заборгованістю, з цінними паперами та інвестиціями банку, що не оформлені цінними паперами, а також, створюють резервні фонди при збереженні коштів на кореспондентських рахунках інших банків. Починаючи з 01.01.2013 року розрахунок резервних відрахувань зазнав змін шляхом поділу на резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями та резерви під активні операції банку та значно звужує класифікацію в порівнянні з попередніми нормами відкриваючи новий простір для удосконалення забезпеченості таких фінансових установ як банки резервними можливостями.

Список літератури:

1. Бычков В. П. О банковских резервах // Банковское дело. – 2005р. – №4. – 21-26 ст.
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов – М.: Книжный мир, 1999. – 894 с.
3. Стельмах В.С. Энциклопедия банковской справи України I Редкол.: В. С. Стельмах та інш. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
4. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р.
5. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» №23 від 25.01.2012 року (із змінами та доповненнями) /програмний пакет «ЛІГА-Практик».
6. Мурьчев А.В. Моисеев С.Р.О модернизации банковского регулирования и надзора //Банковское дело. – 2010р. – №3.

Малкина Я.Д.
ТОВ «Юни-Пром»
Поплюйко А.Н.

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

БАНКОВСКИЕ РЕЗЕРВЫ: ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ, ГЕНЕЗИС И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ

Аннотация

В статье проанализировано развитие нормативно-законодательной базы относительно создания банковских резервов, включая последние нововведения и изменения. Рассмотрен зарубежный опыт формирования банковских резервов. Кроме того, автором представлены направления формирования резервов под активные операции банка для целей бухгалтерского учета.

Ключевые слова: банковские резервы, классификация резервов банков, банковское резервирование, активные операции банков.

Malkina Y.D.
«Uni-Prom»

Poplyuiko A.M.
Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman

BANKING RESERVES: ECONOMIC ESSENCE, GENESIS AND MODERN STATE

Summary

In the article development of normatively-legislative base is analysed in relation to the accumulation of banking reserves, including the last innovations and changes. Foreign experience of forming of banking reserves is considered. In addition, an author is present directions of forming of backlogs under the active operations of bank for the aims of record-keeping.

Keywords: banking reserves, classification of backlogs of banks, bank backuping, active operations of bank.